

אגודת אכסניות נוער בישראל (אני"א)
ISRAEL YOUTH HOSTELS ASSOCIATION (I.Y.H.A.)

מערך הדרכה:

דגם ארץ ישראל באכסניית הנוער ערד

כתיבה: ד"ר טימי בן יוסף

עריכה: חגית אשור-עפרון

ינואר 2008

מבוא

מעריך זה מציע לכלל המתארחים ובעיקר לקבוצות ולמדריכים באכסניית הנוער בערד, פעילות לימודית-חוויתית המבוססת על דגם ארץ ישראל. הפעילות מכוונת להוביל את המשתתפים להתבוננות בתבנית נוף הארץ וללמוד על מאפייניה הגיאוגרפיים, הפיסיים, ההתישבותיים ועוד.

הדגם הוא תבליט תלת מימדי של ארץ ישראל בקנה מידה של 1: 50,000, באורך של כ- 8.5 מ' וברוחב מרבי של כ- 3 מ'. לצד הדגם מוצבת עמדת הדרכה קולית המספקת, בלחיצת כפתור, מידע בעברית ובאנגלית, על מבנה הארץ ועל האזור בו מתקיים הטיול.

הפעלת העמדה הקולית בעברית או באנגלית (6 דקות):

1. להשמעת המידע הקולי יש ללחוץ על המתג "עברית" או "אנגלית".
2. לחיצה נוספת על המתג "עברית" או "אנגלית" תגרום ל- 30 שניות הפסקה, בה ניתן לשלב הערות מדריכים. לחיצה נוספת על המתג תמשיך את המידע הקולי מרגע הפסקתו.
3. לחיצה נוספת על המתג "עברית" או "אנגלית" לאחר 30 שניות הפסקה, תשמיע את המידע הקולי מההתחלה.

הערות:

- מעריך ההדרכה על כל שלביו מהווה הצעה בלבד. המדריכים יפעילו שיקול דעת ויתאימו את ההפעלות והתכנים לאופי הקבוצה, מטען הידע הקודם, הנושאים שבמוקד הטיול, הזמן העומד לרשות הקבוצה וכו'.
- ערכת ההדרכה לביצוע הפעילות נמצא במשרד הקבלה, ניתנת ללא תשלום ומוחזרת בתום ההדרכה.
- הדגם, עמדת ההדרכה הקולית והפעילויות, מוצעות לכם לשם הדרכה משמעותית ומהנה. אנא הקפידו לשמור על שלמות הדגם ועל ניקיונו למען הקבוצות הבאות.

מבנה ההדרכה

שלב א' : איתור מקומות בארץ ישראל. המשתתפים מאתרים מקומות בארץ ישראל, ומסמנים אותם על גבי הדגם באמצעות חרסים.

המטרה: ליצור אינטראקציה והכרות ראשונית בין המשתתפים לארץ ישראל, ולהניח את התשתית לשאלות הראשונות של החידון בשלב ב'.

שלב ב' : חידון נושא פרסים. בו המשתתפים פועלים בצוותי חשיבה, מתמודדים עם שאלות המכוונות להתבוננות בדגם וזוכים בניקוד בהתאם לאיכות ומהירות התשובה.

המטרה: להבחין בתופעות מרכזיות בארץ ישראל ובמרחב ערד - בדגש על הקשרים בין תופעות כלל ארציות לתופעות במרחב ובמקום.

שלב ג' : הסבר על ארץ ישראל והשלמת המידע שהצטבר במסגרת החידון.

המטרה: להשלים את התמונה, להבהיר כמה מהמאפיינים של ארץ ישראל, ולעמוד על הזיקה של ערד לסביבתה.

שלב א'

מהלך הפעילות

- א. הקבוצה מתחלקת ל-5 חוליות. כל חוליה מקבלת צילום של הדגם, עליו מסומנים מקומות בארץ, ו-5 חרסים עליהם רשומים שמות המקומות המסומנים בצילום.
- ב. המדריך מסביר את המשימה: החוליה צריכה לאתר את המקומות שמסומנים בצילום, ולהציב את החרסים במקום המתאים על פני הדגם.
- ג. התלמידים מבצעים את המשימה, המדריך מסייע ומכוון על פי הצורך.
- ד. לסיכום: כל חוליה מציגה את המקומות שהיא סמנה.

המשימות על פי החוליות

- חוליה 1: אילת, מכתש רמון, המכתש הגדול, המכתש הקטן, באר-שבע.
- חוליה 2: עזה, אשדוד, תל אביב, חיפה, ראש הנקרה.
- חוליה 3: ים המלח, יריחו, הירדן, בית שאן, הכנרת.
- חוליה 4: חברון, ירושלים, שכם, ג'נין, עפולה.
- חוליה 5: צפת, מטולה, החולה, קצרין, החרמון.

הערות:

- המשימות מאורגנות כך שכל חוליה פועלת בחלק אחר של הדגם, ואין האחת מפריעה לרעותה.
- בערכה יש מדבקות ריקות וחרסים ללא כיתוב, כך שהמדריך יכול להוסיף בצילום את מקום הישוב של התלמידים, ולהוסיף מקומות רלוונטים למסלול הסיור, או מסיבות אחרות.
- ההפעלה מתאימה לתלמידים בכיתות ה'-ט'. תלמידים בכיתות גבוהות יותר רצוי להפעיל באמצעות מפות פיזיות 1:250.000, אשר מקשות מעט על ההתמצאות.

שלב ב'

תקנון החידון:

- הקבוצה מתחלקת לחוליות.
- כל חוליה מצוידת ב"דגל" בצבע שונה (אפשר שהדגל יהיה כובע או חולצה).
- המדריך שואל שאלות, קבוצה שמניפה ראשונה את הדגל מקבלת את זכות התשובה.
- עוזר-מדריך (מורה/מבוגר מלווה) מציב בריסטול לפני הקבוצה, ורושם את הניקוד לכל קבוצה.

ציוד: חוט באורך 3 מטר לכל אחת מהחוליות (עבור שאלה 15)

הניקוד:

- תשובה נכונה לשאלות 1-10 מזכה בנקודה.
- תשובה נכונה לשאלות 11-15 מזכה בשתי נקודות.
- תשובה שגויה מפחיתה שתי נקודות
- הפרעה מפחיתה נקודה.

השאלות:

1. מהי העיר הכי דרומית בארץ? (אילת)
2. מהו הישוב הכי צפוני בארץ? (מטולה)
3. מהו המקום הכי צפוני בחוף הים של ארץ ישראל? (ראש הנקרה)
4. מהו המקום הגבוה ביותר בארץ? (החרמון)
5. מהו במקום הנמוך בארץ? (ים המלח)
5. מה משותף לאשדוד, תל אביב וחיפה? (ערים אלה שוכנים על שפת הים)
6. מה משותף לחברון, ירושלים ושכם? (ערים אלה שוכנים על גב ההר)
7. מה משותף לאילת, יריחו, בית שאן ומטולה? (ישובים אלה שוכנים לאורך עמק מטולה-אילת)
8. מה מחבר בין הכנרת לים המלח? (הירדן)
9. מה משותף לשלוש השקעים שמזהים בנגב? (הם מכתשים)
10. מה מיוחד בקצרין? (העיר היחידה ממזרח לירדן)
11. על פי צבעי הדגם, מהם שני החלקים הגדולים של ארץ ישראל? (החלק החום והחלק הירוק).
12. מה מייצג הצבע החום ומה מייצג הצבע הירוק? (החום=מדבר, הירוק=אקלים ים-תיכוני).
13. מה המיקום של ערד [מסומנת בדגם] ביחס לשני חלקי ארץ ישראל? (במפגש ביניהם)
14. התבוננו בדגם: מדוע ים המלח כל כך מלוח? (אגן ללא מוצא, סובב מדברי לכן אידוי גבוה).
15. התבוננו בדגם ומתחו את החוט במקום הסביר ביותר להעביר דרך בין ים המלח לים התיכון – תוך הימנעות מלטפס על מצוקים ולעלות על הרים.

שלב ג': חומר רקע להסבר נוסף

המידע ערוך על פי הנושאים הבאים:

1. ארץ ישראל בראיה כוללת

א. מפגש האקלימים בארץ ישראל: החבל המדברי והחבל המים-תיכוני.

ב. מפגש הלוחות הטקטוניים ושלוש רצועות התבליט לאורך בא"י

2. מרחבים שכנים לערד: מדבר יהודה, מצוק ההעתקים, ים המלח, המכתשים.

3. ערד וייחודה.

1. ארץ ישראל בראיה כוללת

נתבונן בארץ ישראל: בצד המערבי משתרע הים התיכון, הקו הצפוני של הדגם עובר בדיוק על גבול ישראל לבנון, הקו המזרחי עובר על גבול ישראל סוריה, ובהמשך על רכסי עבר הירדן. נקודות בולטות שקל וכדאי לזהות: מהפינה הצפונית ההר הכי גבוה בצבע לבן – זהו הר החרמון, בסמוך לים בחלק הצפוני יש הר שבולט לתוכו – זהו הר הכרמל, עליו שוכנת העיר חיפה. בפנים הארץ ניתן לזהות שני אגמים: הצפוני הוא הכנרת והדרומי הוא ים המלח. הים שמבצבץ בפינה הדרומית ביותר הוא כמובן קצהו של מפרץ אילת.

בארץ ישראל מתקיימים מפגשים של מגוון תופעות טבע ואדם כלל עולמיות - בשטח מצומצם ביותר...

א. המפגש החשוב ביותר הוא **מפגש האקלימים**: התבוננו בדגם - בנקל תבחינו שהחצי הדרומי של ארץ ישראל צבוע בגוונים של חום, והחצי הצפוני צבוע בגוונים ירוקים – קו המגע בין אזורים אלה מצוי בסביבות העיר באר-שבע. המפגש בין החומים לירוקים משקף את המפגש בין רצועת המדבריות - שמשתרעת על פני הסהרה ומדבר ערב, לבין מרחב האקלים הים-תיכוני - ששולט מארץ ישראל וצפונה עד תורכיה ויוון, ומשם מערבה לחופי הים התיכון. כפועל יוצא ממפגש האקלימים החלוקה הראשית של ארץ ישראל היא לשני מרחבים שונים מאוד זה מזה - בכל מאפייני הטבע והאדם: **המדבר** - בעיקר בדרום הארץ שם הוא מכונה "נגב", **והחבל הים-תיכוני** – בעיקר במרכז ובצפון הארץ.

הגורם האקלימי העיקרי להבדל הדרמטי בין שני חלקיה הראשיים של ארץ ישראל הוא הגשם – שמאפייניו שונים מאוד משני עבריה של בקעת באר-שבע.

במה דברים אמורים?

במדבר הגשם מועט ואקראי, כל שנה הגשם יורד באזור אחר של המדבר, ורק שם יצמח העשב באותה שנה. צמיחת העשב כל שנה במקום אחר הכריחה את האדם לנדוד ממקום למקום כדי להאכיל את עדריו, ולכן משחר ההיסטוריה עד קום מדינת ישראל שלטו במדבר חברות של נוודים, ובו התפתחה התרבות הבדואית. לעתים נדירות התאפשרה במדבר התיישבות אנושית של קבע - לכן מעטים במדבר האתרים הארכיאולוגיים ומועט מגוונם.

במדבר עם ישראל הפך לעם בעל תודעה דתית ייחודית, שם הוא התחשל ורכש לכידות חברתית - שאולי מסבירה את פלא שרידותו על פני תהפוכות ההיסטוריה, יותר משלושת אלפים שנה.

בשל הריקנות היישובית שאפיינה את הנגב לפני קום המדינה, הרי שמיום הקמתה אזור זה הפך לעתודת הקרקע וההתיישבות של מדינת ישראל, כמו בו ערים – שערד היא אחת מהן, יישובים חקלאיים ומפעלים רבים, והתקווה היא להמשיך בכך בעתיד.

במדבר שולטים צמחים ובע"ח מדבריים וערבתיים, שהגיעו לארצנו ממדבריות סהרה וערב ומהרמות הגבוהות של איראן, והם בעלי מנגנוני הסתגלות מופלאים לתנאי צחיחות ברמות שונות.

התבוננו במרחב המדברי הגדול! תבחינו במגוון נופים: בצפון בקעות באר שבע, ערד והחולות שחדרו מסיני. דרומה משם - הר הנגב שפסגותיו מגיעות לגובה של אלף מטרים. הר הנגב משתפל צפון-מזרחה לרמת עבדת – ששולחת אצבעות ארוכות לעבר בקעת נחל צין. בין רכסי הנגב תזהו בקלות שלושה שקעים מרשימים – אלה המכתשים: אחד "הקטן" שני "הגדול" ושלישי: מכתש רמון שחוצה כמעט את כל הנגב ממערב למזרח. מכתשי הנגב מהווים תופעה ייחודית לארץ ישראל – חלון גיאולוגי נדיר, שמאפשר הצצה לעבר עידנים קדומים. מדרום למכתש רמון אפשר לראות את אפיקי הנחלים הגדולים של הנגב - נחל נקרות, נחל פארן, ונחל חיון, המנקזים את מי השיטפונות בנגב לנחל הערבה וליים המלח. בדרום הערבה מבחינים בבקעת תמנע - שבה מכרות הנחושת מימי הפרעונים, וגם מעידן מדינת ישראל וגוש הרי אילת הנמשך בואכה ים סוף.

החבל הים תיכוני מתאפיין בגשמים קבועים, כאשר באזור ערד הממוצע הרב שנתי הוא כ-200 מ"מ גשם, ובצפון הארץ הממוצע מגיע ל-1000 מ"מ גשם ויותר. כמו גשמים זה, והקביעות היחסית שלהם, מאפשרת התפתחות של צמחיה ובעלי חיים ים תיכוניים, והיווצרות של קרקעות פורייות, שאפשרו רצף התיישבותי ותרבותי בארץ ישראל משחר ההיסטוריה, וכפועל יוצא מכך שפע רב של אתרים ארכיאולוגיים, המייצגים מגוון מרשים של תרבויות שבחלקם חלפו מן הארץ.

בחבל הים תיכוני של ארץ ישראל התנחלו שבטי ישראל ויסדו את ממלכותיהם, שם העם הפך לאומה ריבונית בארצה, ושם נטמנו זרעי הגעגועים שעל פני 2000 שנות גלות הובילו את הציונות לשוב לציון.

החבל הים תיכוני מתאפיין במגוון רחב של נופים. מהר החרמון – הגבוה בהרי ארצנו, שבעצם מהווה "כתם" אלפיני בחבל הים-תיכוני, נופי הבזלת ברמת הגולן, סלעים, טרשים וחורש טבעי בהרי הגליל העליון, הגליל התחתון והכרמל. מרחבי שדות מעובדים בעמקים, ומדרונות בנויים מדרגות חקלאיות כביטוי לחקלאות הררית מסורתית בהרי שומרון ויהודה.

ב. לאחר שהבחנתם בהבדלי הצבעים בין שני חלקי ארץ ישראל, ועמדתם על משמעותם, התבוננו כעת שוב בכל שטח הארץ ותבחינו בסדר מאוד ברור כשהולכים **מקו חוף הים התיכון**

ומזרחה:

לכל אורך הצלע המערבית של הארץ משתרע מישור – בדרך כלל הוא **מישור החוף**, אך שימו לב שמישור החוף שבחבל הים תיכוני ממשיך כמישור גם כשהוא נכנס לתוך החבל המדברי! בחלק המרכזי של הארץ – כעמוד שדרה כמעט רציף משתרעת **רצועת ההר** – חלקה הדרומי בחבל המדברי, וחלקה הצפוני והעיקרי בחבל הים תיכוני. בחלק המזרחי בולט לעין עמק ארוך וצר שמשתרע לכל אורכה של הארץ ממטולה שעל גבול הלבנון ועד אילת שלחופי ים סוף. **עמק מטולה-אילת**, מוכר גם כ"בקע ים המלח". התבוננו בעמק מטולה-אילת: שימו לב שלכל אורכו מצויים מקווי מים: הכנרת בצפון, ים המלח במרכז – וביניהם מחבר נהר הירדן.

שלוש הרצועות לאורכה של ארצנו הן תולדה של מפגש נוסף שמתקיים בארץ ישראל: **מפגש**

הלוחות הטקטוניים. מהו מפגש הלוחות הטקטוניים? מה להם ולארץ ישראל?

הלוחות הטקטוניים, שבתשתית יבשות תבל, נעים זה מזה וזה לקראת זה. באזורינו מתרחש המפגש בין הלוח הערבי לבין הלוח האפריקאי, אשר בשלב מסויים החלו להפרד זה מזה. תנועת הלוחות הייתה תחילה מתונה והתרחשה במעמקים, ותוך כך יצרה את הקמטים שכיום מבנים את רצועת ההר של ארץ ישראל. בשלב שני התנועה הייתה דרמטית ורבת עוצמה, השבר הגיאולוגי נחשף על פני השטח לאורך קו כמעט ישר - ממזרח אפריקה בדרום עד תורכיה בצפון. לאורך הקו נוצרו שקעים עמוקים – כגון ים המלח, ולשולי הקו התרוממו רכסים גבוהים – כגון החרמון.

קו השבר העצום הזה מכונה "השבר הסורי אפריקאי", לעניינינו חלקו בתחום ארץ ישראל הוא עמק מטולה-אילת שהוזכר לעיל

2. תופעות מרחביות באזור ערד

מדבר יהודה

מדבר יהודה הוא מדבר מקומי – בשונה מהנגב שהוא חלק מרצועת המדבריות העולמית. בואו ביחד נאתר אותו בדגם של ארץ ישראל. התבוננו בדגם שוב באזורים החומים, קודם התייחסנו לנגב - שמשתרע מבאר-שבע דרומה, כעת התמקדו בחלק המזרחי של הנגב, תבחינו שמצפון למכתש הקטן רכסי הנגב – שדומים לככרות לחם, וצפונה מהם ניתן לזהות רצועה חומה-מדברית מקבילה לכל אורכו של ים המלח – זהו מדבר יהודה! שימו לב! בדגם רואים יפה שמדבר יהודה תחום מצד מערב לכל אורכו על ידי רכסים גבוהים, שגונם הירוק מלמד אותנו שבהם שורר אקלים ים תיכוני. רכסים אלה הם גם האחראים לכך שמדבר יהודה הוא מדבר – שכן הם חוסמים את ענני הגשם שבאים מהים, נהנים מהגשם

ומונעים אותו מהמרחב הנמוך שממזרח – וכך הוא היה למדבר. מסיבה זו מקובל לכנות את מדבר יהודה "מדבר בצל גשם".

מדבר יהודה נקרא כך מכיוון שהוא היה המדבר שבתחום נחלת שבט יהודה, והרכסים שתוחמים אותו מצד מערב נקראים הרי יהודה – מאותה סיבה ממש. הסמיכות של מרחב מדברי למרחב המיושב הפך את מדבר יהודה למדבר מיוחד – תושבי ההר יורדים באביב לרעות בו את צאנם, ומעבר לכך הוא שימש כארץ מקלט של מורדים, נרדפים ונזירים: לשם דוד ברח מפני שאול, שם בנו מלכי החשמונאים מבצרים, שם התבודדו בני כת האיסיים, למצדה ברחו אחרוני הקנאים במרד הגדול, ובנקיקיו ביקשו מרגוע נזירים נוצרים שעה שנרדפו על ידי הרומאים. לאור כל אלה מדבר יהודה מכונה גם "המדבר שבחצר האחורית".

מצוק ההעתקים

מצוק ההעתקים הוא הקיר הזקוף שבשוליים המזרחיים של מדבר יהודה, ויורד מרמת המדבר לעבר בקעת ים המלח. חפשו בכל ארץ ישראל! לא תמצאו מצוק תלול ועצום שכזו - גם לא אלה שבולטים במדרון הצפוני של הכרמל או בבקעת תמנע לידי אילת. כיצד מצוק ההעתקים קשור לסיפורה של ארץ ישראל? זוכרים את השבר הסורי-אפריקאי שהוזכר לפני כמה דקות? ובכן מצוק ההעתקים הוא ממש חלק מהשבר!!! במקום זה השבר הרים את שולי הבקע בסביבה של סלעים מאוד מאוד קשים, לכן השטח לא התקמט, אלא נשבר בקוים ישרים וחדים.

בקעת ים המלח

ים המלח הוא המקום הנמוך בעולם!! – לא רק בארץ ישראל. כיצד זה קרה? שוב השבר הסורי-אפריקאי! קודם הזכרנו שלאורכו נפערו בורות עמוקים, אכן ים המלח מכסה בור שעומקו המקורי היה כ-5.000 מטר - אפשר היה להכניס בו פעמיים את הר החרמון!! עכשיו שימו לב! באיזה חבל אקלים מצוי ים המלח?... נכון אמרתם – זה ברור שהוא בחבל המדברי!

תוסיפו לכך שהוא גם מקום נמוך במיוחד – ולכן חם במיוחד, ואז תבינו שהאידיוי מפני הים חזק במיוחד. תוסיפו לכך שמי הים מלוחים מלכתחילה, והתוצאה היא שריכוז המלחים של ים המלח גבוה פי עשרה מריכוז המלחים של הים התיכון!! וגם מגוון המלחים בו יחיד ומיוחד. אוצר המלחים של ים המלח הוביל לחופיו את אחד המפעלים הראשונים של הציונות – מפעלי ים המלח – שהוקמו כבר בשנות השלושים, וכיום מזינים שפע עצום של תעשיות בנגב, ומהווים ענף יצוא חשוב של המשק הישראלי.

המכתשים

מדרום לערד ניתן לזהות בדגם שני שקעים אליפטיים, המזרחי הוא המכתש הקטן, והמערבי הוא המכתש הגדול.

מכתשי הנגב הם תופעה גיאומורפולוגית ייחודית לארץ ישראל, המשקפת את תולדותיה הגיאולוגיים של ארץ ישראל על פני מאות מיליוני שנים.

כדי להביא להיווצרות המכתשים נדרש צירוף נסיבות גיאולוגיות בכמה שלבים :
שכבות מסלע קשה מונחות מעל שכבות מסלע רך – כתוצאה מרבדות סלעי משקע ימיים קשים מעל אבני חול רכות.

קימוט לא סימטרי – כתוצאה מתזוזות בקרום כדור הארץ לשולי השבר הסורי-אפריקאי. הקימוט אפשר את בליית הכיסוי הגירני הקשה, חשיפת הליבה הרכה של הרכס ובליתת המוגברת.

היווצרות בסיס סחיפה קרוב ועמוק מאוד ממזרח : אחד הבורות העמוקים שלאורך השבר הסורי אפריקאי הוא ים המלח של היום, אשר במצבו הראשוני היה בעומק של 5,000 מטר מתחת למפלס הים העכשווי.

בסיס הסחיפה הקרוב והעמוק האיץ את הסחיפה, וכך החול הרך נגרף במהרה, הגיר הקשה נשטט ונפל לתחתית המכתש, שהולך ונפתח, כשקירותיו הולכים ומתרחקים זה מזה. מעבר לעניין הגיאומורפולוגי המיוחד, המכתשים וסביבתם מרהיבים בעוצמתם : קירות מצוקיים זקופים לגובה מאות מטרים ניצבים כתפאורה לגבעות אבן חול צבעוניות ורכות. המכתש הגדול נגיש לכל בכביש שחוצה את העיירה ירוחם מזרחה, יורד לקרקעיתו, ומתחבר לכביש של מפעל אורון. הגישה למכתש הקטן קשה יותר אך אפשרית לכל רכב, בדרך עפר טובה שמסתעפת דרומה מכביש דימונה-סדום.

3. ערד וייחודה

לאחר שהתייחסנו לתבנית נוף המולדת בכללותו, למרחבים הסובבים את ערד בפרט, נתמקד כעת בערד, ונבחין בחיבוריה למאפייני ארץ ישראל מחד גיסא, ולייחודה מאידך גיסא. התבוננו בדגם : ערד המסומנת באמצעות גמל, שוכנת סמוך למפגש האקלימים הראשי של ארץ ישראל, והדבר משמעותי להבנת קורותיה.

הכיצד ?

בחבל המדברי שכנו לאורך ההיסטוריה הנוודים, שכנו בעבר "אנשי הישימון" – הם חיו במרחב השומם המקיף את ארץ ישראל מדרום וממזרח. בעת החדשה נוודי המדבר מכונים בדואים... שכן בדיאָה בערבית הוא מדבר, ובדואי הוא איש המדבר.
בחבל הים תיכוני הגשום יחסית, שוכנים חקלאים שכנו בעבר "אנשי המזרע" – מלשון זריעה, שכן הם זרעו, קצרו ובזיעת אפם אכלו לחם.

לרוב, חיו אנשי המזרע ואנשי הישימון בשלום, ואף סחרו ביניהם. אולם, בעת בצורת במדבר, היו אנשי הישימון פולשים למרחב החקלאי ונאבקים עם אנשי המזרע על עצם הקיום. מלחמה זו כונתה **מלחמת המזרע בישימון** וליוותה את תולדות ארץ ישראל.

ערד הקדומה הייתה יישוב קבע ומאחז קדמי של תושבי המזרע, לכן כבר לפני 3,500 שנה, הייתה העיר מוקפת חומה באורך 1,200 מטר!!
עדות מאלפת לכך נמצאת בתנ"ך: בספר דברים מסופר שמלך ערד בלם את בני ישראל – שהיו אז "אנשי הישימון", בעת נדידתם במדבר לעבר ארץ ישראל. מאוחר יותר, בספר יהושע, מוזכרת תבוסתו של מלך ערד הכנעני, במהלך התנחלות שבטי ישראל בארץ. ההתנחלות, סימלה את המעבר של בני ישראל מהישימון למזרע.
לאחר שהקים עם ישראל את ממלכתו, והפך לשליט ארץ המזרע, שיקמו מלכי יהודה את ערד והקימו בה מצודה ומקדש, בכדי להגן עליה מפני האדומים, אנשי הישימון!!
בערד הקדומה התגלו חרסים עליהם חרוט שם העיר "ערד" בכתב עברי קדום - זהו אחד המקומות היחידים בארץ ששם נמצא באתרו!

כיום, מבחינים בערד וסביבתה בהתיישבות הבדואית – שומרי הגחלת של תרבות הישימון הקדמונית, ובסמוך להם העיר ערד, על מגוון תושביה – שהיא הגלגול העכשווי של מסורת המזרע...

התבוננו בדגם שלפניכם, שימו לב לים המלח. מים המלח עולה **אחת הדרכים החשובות** שבין עמק מטולה-אילת לשאר אזורי הארץ. הדרך עולה כ-1000 מטרים מים המלח – שרובץ 400 מטרים מתחת לפני הים, לאזור ערד הקדומה – שנישאת כ-600 מטרים מעל פני הים. בערד מתפצלת הדרך: נתיב אחד עולה צפון-מערבה להר חברון ולירושלים, ונתיב שני ממשיך מערבה ומוביל לעזה שלחופי הים התיכון. הדרך היוותה ציר מרכזי למסחר ולמעבר צבאות, לכן שליטה עליה אפשרה גבית מסים והגנה יעילה... והרי לכם אחת הסיבות למיקומה של ערד הקדומה.
ערד החדשה נוסדה בשנת 1961, תחילה היא אוכלסה בתושבים ותיקים, אך במשך השנים היא קלטה עולים חדשים מארצות רבות, וכיום היא מונה עשרים ושבעה אלף תושבים.
הביטו בדגם ושימו לב עד כמה קרובה ערד לים המלח, שמהווה בסיס עיקרי לכלכלתה... הכיצד?
באפיק התעשייה: מינרלים המופקים במפעלי ים המלח, מובלים למפעלים בצפון הנגב, בהם מוצאים את פרנסתם חלק מתושבי ערד.
באפיק התיירות: שפע בתי המלון שהוקמו על חופי ים המלח, המציעים תיירות מרפא – מספקים פרנסה לרבים מתושבי ערד.